

Bez kapucínů

50. léta v brněnském klášteře

autorka: Dagmar Smolíková, leden 2021

Brněnský kapucínský klášter měl vlastně štěstí. Zatímco z řádových budov v Zákupcích, Roudnici, Horšovském Týně, Fulneku či Litoměřicích se po likvidační akci K v roce 1950 postupně stávaly více či méně opuštěné ruiny, v Brně zůstal kostel pro věřící otevřený a do kláštera se nastěhovali pracovníci Moravského muzea.

V tomto textu se pokusíme o malou rekonstrukci toho, jak se situace v tři sta let kapucíny obývaném konventu vyvíjela bezprostředně po jejich vyhnání. Rovněž budeme sledovat osudy bratří, kteří tvořili poslední komunitu, a dopady komunistické církevní politiky na zdejší náboženský život.

Devět kapucínů

Večer 27. dubna 1950 nasedlo devět brněnských kapucínů do komunisty připraveného autobusu, který je odvezl do tehdy už bývalého benediktinského kláštera v Broumově.¹ Jako první toto centralizační místo opustil Klétus Petěrka. Soudruzi ho totiž 22. května zatklí a o půl roku později odsoudili ke třem letům kriminálu.² Začátkem září odešli další dva, Evžen Konečný a Martin Ptáček. Stejně jako jiní mladí řeholníci museli narukovat k nechvalně proslulým Pomocným technickým praporům.³

Zbýlých šest kapucínů brněnské komunity bylo krátce poté přerozděleno do dvou klášterů: bratři laici Zeno Diviš a Polykarp Sláma zamířili na severozápad do Hejnic, kněží Karel Toufar, Stanislav Žyla, Justýn Nekula a Eduard Dospiva odjeli na jihovýchod do Králík.⁴ Během listopadu nastalo další stěhování. Justýn je za trest přeložen do želivského kláštera s vězeňským režimem.⁵ Zeno, Polykarp, Karel a Stanislav se potkávají v opočenském klášteře, kam jsou svezeni staří a nemocní řeholníci.⁶

Podle komunistické propagandy v tisku či třeba oficiální zprávy Státního úřadu pro věci církevní předsednictvu ÚV KSČ je o svezené členy řádů samozřejmě kvalitně postaráno, a to ve všech směrech⁷, z hlášení církevních tajemníků se však situace až tak růžovou nejeví: „[...] v některých

1 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2616, fol. 1121–1123; zpráva z 28. 4. 1950; fol. 1125–1126; zpráva z 2. 5. 1950; karton 2614, fol. 32; zpráva z 27. 4. 1950. Dne 26. 4. byly vyklizeny kolínský a oba pražské kláštery, 27. 4. klášter brněnský a třebíčský, 29. 4. olomoucký. Ve dnech 3.–5. května bylo vyklizeno zbylých čtrnáct klášterů. Klášter v Mariánské u Jáchymova byl prázdný už od roku 1948. Klášter v Chrudimi byl oficiálně zrušen v roce 1947.

2 Klétus František Petěrka (1914–1987), životopis, dostupné na hrobka.kapucini.cz / Kapucíni v Brně.

3 Provinční archiv kapucínů, Historie, 01 N 04, nefoliováno. Juvenál Antonín Valíček: Česko-moravská provincie menších bratří kapucínů po roce 1950.

4 Stanislav Balík a Jiří Hanuš: Katolická církev v Československu 1945–1989, Centrum pro studium demokracie a kultury, Praha, 2013, s. 164. Že byli bratři laici převezeni do Hejnic, zmiňuje kapucín Vavřinec Jaroslav Zimmermann (1923–2010) ve svém životopise. Zdroj: Provinční archiv kapucínů, Historie, 01 N 04, nefoliováno. Že do Králík byli přesunuti především kněží, vyplývá z různých seznamů Státního úřadu pro věci církevní. Zdroj: Národní archiv Praha, fond 852, Státní úřad pro věci církevní, inv. č. 109, karton 86, nefoliováno.

5 Justýn Josef Nekula (1879–1963), životopis, on-line na hrobka.kapucini.cz / Kapucíni v Brně.

6 Zeno Eduard Diviš (1887–1976), životopis; Stanislav Aleš Žyla (1876–1957), životopis, dostupné na hrobka.kapucini.cz / Kapucíni v Brně.

7 Kláštery (autor neuveden), Katolické noviny, 21. 5. 1950, s. 1. Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1212, fol. 383, 391. Zpráva o činnosti Státního úřadu pro věci

centralisačních klášterích nemají čím topit, zmocněnci některých klášterů zacházejí velmi nevlídně s řeholníky i řeholnicemi [...]. [Je nutno] starati se o zásobování potravinami i palivem. Musíme se přiznat, že se tak skutečně nestalo v začátcích likvidace klášterů, a proto je nutno chyby napravovati, a ne je ještě rozšiřovati.“⁸ Nicméně o čtvrt roku později se opět můžeme dočíst: „Centralisační klášter v Oseku je v rukou několika lidí, kteří si v tomto dělají, co chtějí. [...] Řeholníci jsou ustrašení a zbaveni vši svobody. Návštěvy nejsou dovoleny, a když, tedy za úplatu. Informace jsou takové, že centralizační klášter je koncentračním táborem. Lékařské ošetření je jim odepíráno a výrok jednoho z dozorců byl: ‚Všechny je patří pozabíjet.‘“⁹ O nedobrovolně spartánském způsobu života se zmiňuje také kronika sester de Notre Dame, byť kvůli cenzuře jen mezi řádky.¹⁰

Nový duchovní správce

Ve stejný den, kdy si kapucíni museli sbalit nejnnutnější věci a opustit svůj dům, se duchovní správa kostela ujímá diecézní kněz Karel Černý (1879–1963) z farnosti sv. Jakuba.¹¹ Až do května 1945 vyučoval náboženství na německých obecných a měšťanských školách.¹² Na konci války se ale jako Brňan s německou národností ocitl v nezáviděníhodné situaci. Benešovými dekrety přišel o státní občanství i majetek a čekal ho odsun z republiky.¹³ Aby se mu vyhnul, potřeboval státní občanství získat zpět, což se mu podařilo až v roce 1948.¹⁴ V mezičase se jako kněz nabídl k duchovní službě v internačních táborech pro Němce, kde zůstal až do jejich zrušení, tedy celá tři poválečná léta.¹⁵

Rok 1948 Černému přinesl nejen možnost zůstat v moravské metropoli, ale také čestné členství v kapucínském řádu, které obdržel jako dlouholetý příznivec brněnského kláštera.¹⁶ Když si ho tedy krajský církevní tajemník v roce 1950 vybral pro správu konventního kostela, Karel Černý věděl přesně, do čeho jde. O tom, proč volba padla právě na něj a jaké pohnutky ho vedly k přijetí tohoto místa, však nic určitého nevíme.

církevní za období od konce dubna pro představenstvo ÚV KSČ, 19. červen 1950; in Karel Kaplan: Stát a církev v Československu 1948–1953, Nakladatelství Doplněk, Brno, 1993.

8 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1215, fol. 695; Situační zpráva církevního tajemníka ÚNV Tomáše Maška z 30. 10. 1950.

9 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1215, fol. 594–596, situační zpráva ze 14. 2. 1951.

10 Kronika Moravce sester de Notre Dame, autorkou je sestra Viktorie Havlová († 2016). Sestry se staraly o staré a nemocné řeholníky v Opočně, na Velehradě a na Moravci.

11 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2616, fol. 1121–1123; zpráva z 28. 4. 1950. Karel Černý se narodil 2. listopadu 1879 ve Skalici nedaleko Moravského Krumlova manželům Ondřejovi (1853–1950) a Terezii (1856–1931). Jeho otec i dědeček pracovali jako ovčáčí mistři na velkostatku hrabat rodu Daunů, kteří na počátku 18. století zdědili skalický zámek a prosluli chovem velkých stád různých druhů ovcí. Byl druhým dítětem z pěti sourozenců. Starší sestra Antonie (1877–1947) se provdala a žila ve Vídni; mladší Marie (1882–1925) se stala řeholnicí a působila v Praze. Anna (1884–1921) s Františkou (1886–?) zůstaly v domě rodičů v Suchohrdlech u Znojma, kam se rodina časem přestěhovala. Po absolvování obecné školy v Hostěradicích Černý studoval gymnázium ve Znojmě. Po celé čtyři roky jej podporovala bohatá teta, paní Bohlingerová; jeho směřování však ovlivnil i druhý dobrodinec, kněz Antonín Weber. Ve studiích pak pokračoval v Brně, vstoupil do chlapeckého semináře (dnešní Petrinum) a navštěvoval zdejší gymnázium. Po maturitě, roku 1900, byl přijat do kněžského semináře a 26. července 1904 byl vysvěcen na kněze. Po roční novokněžské službě v Jaroslavicích se vrátil do Brna; bydlel na faře u kostela svatého Jakuba a vyučoval náboženství na německých školách; působil rovněž jako biskupský rada a přísedící biskupské konzistoře. Zdroj: Diecézní archiv Biskupství brněnského, Biskupská konzistoř Brno, inv. č. 16159, ev. j. 5298, fol. 1–2.

12 Diecézní archiv Biskupství brněnského, Biskupská konzistoř Brno, inv. č. 16159, ev. j. 5298, fol. 2.

13 Diecézní archiv Biskupství brněnského, Biskupská konzistoř Brno, inv. č. 4332, ev. j. 1217, fol. 53.

14 Archiv města Brna, fond B1/52, Odbor vnitřních věcí, oddělení správní (občanství), 1920–1990, sg. 031463/46, nefoliováno.

15 Diecézní archiv Biskupství brněnského, Biskupská konzistoř Brno, inv. č. 16159, ev. j. 5298, fol. 2.

16 Provinční archiv kapucínů, Provinční správa kapucínského řádu v Praze, roč. 1949, č. 1, s. 13.

V pravidelných situačních zprávách okresního církevního tajemníka Tomáše Maška, které monitorovaly „nálady a postoje“ kněží a věřících v Brně-městě, najdeme několik zmínek i o Karlu Černém. Tajemník s nelibostí konstatuje, že duchovní správce u kapucínů „je každou chvíli na konsistoři u audience“. ¹⁷ Je otázkou, zda o Černém věděl, že byl zpovědníkem biskupa Skoupého. ¹⁸ Každopádně v té době komunisté na biskupy pohlíželi jako na zaprodance Vatikánu, nepřátele českého lidu a podvraceče mírové výstavby republiky, když si tedy vypůjčíme dobový slovník komunistické strany. ¹⁹ Proto se v hledáčku soudruhů logicky ocitali i lidé, kteří se s „vysokou církevní hierarchií“ stýkali. Důsledky „neblahého“ vlivu biskupa viděl tajemník Mašek třeba i v tom, že Černý odmítl vyvěsit plakát na komunisty organizovanou Národní pouť na Velehrad s odůvodněním, že „toto je pouť čistě světská, a ne duchovní“. ²⁰ Mimochodem, akci tehdy ignorovali všichni brněnští kněží. ²¹

Tichá demonstrace

Když koncem listopadu 1950 začal soudní proces s olomouckým biskupem Zelou a dalšími osmi katolickými „velezrádci“, jarní likvidace mužských klášterů nebyla tématem pro debatu už ani u věřících. ²² Budovy kapucínského konventu včetně zahrad měly nového nájemce, Moravské muzeum, a kostel s několika místnostmi okolo tvořily samostatný celek, oddělený od kláštera novými zděnými přepážkami. ²³ Protest proti mrzačení církve, jež komunisté systematicky, po etapách prováděli, se u katolíků slil v jeden projev veřejné solidarity. Začali ještě ve větší míře navštěvovat bohoslužby a štedře podporovat kněze ²⁴, kapucínský kostel i s veřejně přístupnou hrobkou pod ním, která spadala do správy Karla Černého, nebyly výjimkou. ²⁵

V polovině února 1951, měsíc po třetím zinscenovaném soudním procesu, tentokrát s biskupy na Slovensku ²⁶, umírá v centralizačním klášteře v Opočně kapucín Karel Toufar. Z Brna se na jeho pohřeb vypraví mj. Karel Černý a provinciál minoritů Norbert Škrdlík, který po návratu informuje církevního tajemníka Maška o tamních neutěšených poměrech. Ten pak ve své zprávě navrhuje, aby „přestárlí řeholníci, kteří jsou v tomto klášteře, byli propuštěni domů, aby mohli v klidu prožítí svoje stáří u rodin (příbuzných). Tito stařečci žijí v klášteře v pasivní resistenci, zatrpklí a čekají na smrt, která prý je vysvobodí z jejich utrpení“. ²⁷

O měsíc později se „tito stařečci“ musejí kvůli nedostatku místa opět stěhovat, tentokrát na Velehrad. ²⁸ Z brněnských kapucínů v Opočně zbyli už jen Zeno Diviš a Polykarp Sláma. Stanislavu Žylovi se

17 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1214, fol. 480–483, situační zpráva z 20. 6. 1950, podobně také fol. 460–462, situační zpráva z 9. 7. 1950.

18 Rozhovor s Vladimírem Rampulou ze 17. 1. 2017 v kapucínském klášteře v Brně; na přelomu 40. a 50. let v kapucínském kostele ministroval.

19 Např.: Před soudem lidu za zločiny proti míru (autor neuveden), Katolické noviny, 3. prosince 1950, s. 2; Zradili svatou věc Boží (autor neuveden), Katolické noviny, 10. prosince 1950, s. 1–2.

20 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1214, fol. 460–462, situační zpráva z 9. 7. 1950.

21 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1214, fol. 196–197, situační zpráva z 27. 7. 1950; fol. 460–462, situační zpráva z 9. 7. 1950.

22 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1215, fol. 466–468, situační zpráva z 28. 11. 1950.

23 Archiv města Brna, Církevní oddělení, B1/8, 1949–1955, inv. č. 245, krabice 28, nefoliováno.

24 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1214, fol. 644, 636, 480–483, 26, 578; karton 1215, fol. 146–147, 466–468.

25 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1214, fol. 480–483, situační zpráva z 20. 6. 1950.

26 První církevní monstrproces, *Machalka a spol.*, se konal 31. 3. – 5. 4. 1950 a byl záminkou pro akci K. Druhý, *Zela a spol.*, probíhal 27. 11. – 2. 12. 1950. Třetí, *Buzalka a spol.*, se konal 11. – 16. 1. 1951.

27 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1215, fol. 594–596, situační zpráva z 14. 2. 1951.

28 Kronika Moravce sester de Notre Dame, autorkou je sestra Viktorie Havlová († 2016), s. 9.

totiž už před Vánocemi podařilo vrátit se do Brna; objevil se v nemocnici u Milosrdných bratří.²⁹ Zpočátku se tam zřejmě léčil, později vypomáhal jako kněz a měl v plánu v tom pokračovat.³⁰ Státní úřad pro věci církevní jej však počátkem dubna nechal eskortovat na Velehrad.³¹ Dlouho tam ale nezůstal, 10. května si celé osazenstvo znovu sbalilo kufry, protože bylo převeleno na Moravec, do bývalého Sanatoria svatého Rafaela.³² Zkraje června tamní kapucínskou komunitu posílil Justýn Nekula, kterého soudruzi propustili ze Želiva.³³

Mezitím církevní tajemník Mašek žádá o personální posilu pro kapucínský kostel, který je i po vystěhování bratří hojně vyhledáván věřícími i kněžími kvůli zpovědi, což dvaasedmdesátiletému Černému, byť s občasnou výpomocí řeckovického kněze a katechety Ladislava Nolla, pochopitelně přerůstá přes hlavu. Pro zaslání „spolehlivých řeholníků“ do Brna Mašek argumentuje mj. slovy: „Také z důvodů církevně politických bude velmi prospěšné, aby se duchovním v obvodu ÚNV v Brně i mimo ukázala dobrá vůle ke spolupráci.“³⁴ Žádost bude vyslyšena až o rok později.

V březnu 1951 vyšla v novinách *Lidová obroda* připomínka třistaletého výročí postavení brněnského kapucínského kostela. Článek se nepřekvapivě drží pouze umělecko-historického popisu budovy a jejího inventáře.³⁵

V péči církevního tajemníka

Stejně jako jiní kněží v Brně ani Karel Černý se nemohl vyhnout intenzivní a vytrvalé „péči“ ze strany církevního tajemníka. Ten například v prosinci 1950 Černého navštíví, aby zjistil jeho názor na právě proběhnuvší soud s představiteli církve a zve ho na komunisty pořádanou mírovou konferenci.³⁶ Jindy je tématem válka v Koreji, „pravé cíle amerického imperialismu“ a podpis rezoluce plédující za mír.³⁷ Tímto způsobem si zástupci režimu prověřovali míru loajality kněží, s kým mohou počítat pro spolupráci, nebo na koho si mají dát pozor.³⁸ Šlo jim i o jakousi formu výchovy; chtěli duchovní získat na svou stranu, tedy *pro* společné budování světlých zítřků a *proti* biskupům a Vatikánu. Jak totiž shrnuje tajemník Mašek v jedné ze svých zpráv, „jaký je farář, taková je celá farnost a současně i jeho podřízení“.³⁹ Proto pro ně organizují osvětové besedy, porady a posílají je na politická školení.⁴⁰ Navíc je veřejné působení každého kněze podmíněno tzv. státním souhlasem.

Podle Maškových zpráv však tato práce zatím uspokojujivé výsledky nepřináší. Proběhlé monstrprocesy sice vyvolaly v řadách kléru strach a nejistotu, ale nijak výrazně nezměnily jejich postoje, a pokud už k nějaké změně došlo, byla spíše v neprospěch vládnoucího režimu.⁴¹ Kladné body

29 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1216, fol. 295, situační zpráva ze 14. 4. 1951.

30 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1215, fol. 533–535, situační zpráva z 28. 2. 1951.

31 Archiv města Brna, Církevní oddělení, B1/8, 1949–1955, inv. č. 160, krabice 21, nefoliováno.

32 Kronika Moravce sester de Notre Dame, autorkou je sestra Viktorie Havlová († 2016), s. 12.

33 Kronika Moravce sester de Notre Dame, autorkou je s. Viktorie Havlová († 2016), s. 17.

34 Archiv města Brna, Církevní oddělení, B1/8, 1949–1955, inv. č. 278, krabice 30, nefoliováno, dopis z 13. 3. 1951.

35 *Lidová obroda*, 18. 3. 1951, s. 4.

36 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1215, fol. 309–311, situační zpráva z 13. 12. 1950.

37 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1216, fol. 689–691, situační zpráva z 18. 9. 1951.

38 Tato témata se objevují téměř ve všech situačních zprávách církevního tajemníka.

39 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1215, fol. 309–311, situační zpráva z 13. 12. 1950.

40 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1216, fol. 939–941, situační zpráva z 20. 9. 1951. Odkazy na besedy, porady a školení se nacházejí v mnoha dalších zprávách.

komunisté nezískali ani uklizením arcibiskupa Berana z Prahy do internace na venkov⁴², ani uvalením domácího vězení na brněnského biskupa Skoupého⁴³.

S brněnskou diecézí doslova zamával až proces s „babickými vrahy“ v červenci 1951. V rámci komplikované kauzy, která se točila kolem zastřelení tří komunistických funkcionářů, na lavici obžalovaných usedli také dva kněží zdejší diecéze, Václav Drbola a František Pařil. Jak cynicky poznamenal krajský církevní tajemník František Kalina: „Jejich výpovědi, při nichž neužívali politické terminologie, a rychlost procesu po provinění působily přesvědčivě. Duchovní neviděli v procesu politický proces proti církvi, nýbrž soud nad zločinci.“ Uvěřil tomu i biskup Skoupý a veřejně údajné zločiny obou kněží ostře odsoudil. „[Biskupův] oběžník působil na duchovenstvo našeho kraje velmi mocným dojmem,“ stojí v Kalinově zprávě z 3. srpna 1951⁴⁴; ten den byli oba kněží oběšeni.

Proces komunisté samozřejmě využili a různými způsoby na duchovní zaklekli. Během července StB zatkla dalších šest kněží i představenou rajhradských těšitelů.⁴⁵ Církevní tajemníci babickou kauzu s duchovními probírali na besedách i individuálně; v některých okresech vznikly rezoluce, v nichž kněží udělené tresty Drbolovi a Pařilovi schvalovali a zavázali se ze všech sil sloužit národu a lidově demokratické republice. Tajemníci dokonce pracovali i s „knězi-reakcionáři“, které jindy jako nepřevychovatelné případy nechávali být, a snažili se z nich vymámit prohlášení o jejich příklonu „ke spolupráci s lid[ově] dem[okratickým] zřízením“.⁴⁶

Ve vězení na popravu tehdy čekal ještě Jan Bula, třetí „babický kněz“, a brněnský generální vikář Josef Kristek tentokrát posílá Klementu Gottwaldovi prosbu o milost.⁴⁷ „Duchovenstvo poměrně napjatě očekává, zda pres[ident] republiky udělí milost administrátorovi Janu Bulovi,“⁴⁸ zaznamenává atmosféru té doby do své zprávy tajemník Kalina. Neudělí. Bula je popraven 20. května 1952.

Návrat prvního kapucína

V únoru 1952 se Karel Černý obrací na Státní památkový úřad kvůli oltářnímu obrazu Nalezení svatého Kříže, který už sedm let leží někde v depozitáři a zatím marně čeká, až si na něj restaurátorka Hedvika Böhmová-Hájková najde čas.⁴⁹ Úřad obratem odpovídá, že paní restaurátorka „přislíbila započítí s konservací obrazu v nejbližších dnech“.⁵⁰ Další čtyři roky se však nic zásadního neděje. Vzácné dílo od Joachima von Sandrarta se do kostela vrátí až v červnu 1956. Státní památkový úřad k tomu posílá instrukce: „[...] připomínáme, že z hlediska památkového je nezbytně nutné, aby

41 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1215, fol. 309–311, situační zpráva z 13. 12. 1950.

42 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1216, fol. 1–4, situační zpráva z 15. 3. 1951. Arcibiskup Josef Beran byl v domácím vězení od 19. 6. 1949.

43 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1216, fol. 689–691, situační zpráva z 18. 9. 1951. Biskup Karel Skoupý byl v domácím vězení od 19. 7. 1950.

44 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1216, fol. 1027, situační zpráva z 3. 8. 1951.

45 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1216, fol. 1021–1022, situační zpráva z 6. 8. 1951.

46 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1216, fol. 1027, situační zpráva z 3. 8. 1951. K rezolucím a odsudkům viz články Katoličtí duchovní k jihlavskému procesu, *Katolické noviny*, 29. 7. 1951, s. 2; Další rezoluce duchovních, *Katolické noviny*, 5. 8. 1951, s. 2.

47 Luděk Navara a Miroslav Kasáček: *Mlynáři od Babic. Nová fakta o osudovém dramatu padesátých let*, Host, Brno, 2014, s. 226.

48 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1216, fol. 756–757, situační zpráva ze 4. 12. 1951.

49 Archiv Národního památkového ústavu v Brně, sloha S 9/7, nefoliováno.

50 Archiv kláštera kapucínů v Brně, AG • 01, Agenda 1950–1970, fol. 7.

z architektury hlavního oltáře bylo odstraněno osvětlení žárovkami, které je hyzdivé a z bezpečnostních důvodů nepřijatelné.“⁵¹

V březnu 1952 dostává Karel Černý dlouho slibovanou posilu v podobě kapucína Emila Borečka (1915–2001), ten jako nutnou podmínku nejdříve složí slib věrnosti republice.⁵² Když nastoupí na kaplanské místo, má už za sebou politické školení v České Kamenici a další absolvuje v červnu v Praze.⁵³

Politická situace je stále napjatá. Během roku 1952 došlo v Brně k dalšímu zatýkání kněží, což vyvolalo nesouhlas věřících.⁵⁴ Ty podráždil také prvomájový alegorický vůz, který karikoval papeže. Mimochodem, průvodu se podle hlášení církevního tajemníka Maška neúčastnil žádný ze zdejších kněží.⁵⁵ V červnu se v Brně konal zinscenovaný soud s Otou Mádrem, Růženou Vackovou, Václavem Razikem a dalšími. Na proces, kam se dostavily stovky „funkcionářů lidové správy, KSČ [a] masových organizací“, církevní tajemník pozval i několik místních kněží, se kterými pak na pohovorech celou vykonstruovanou kauzu znovu probíral.⁵⁶

Politická práce v Brněnském kraji opět vykazuje nejednoznačné výsledky. Mašek sice ve své zprávě uvádí, že při kontrole v kostelích bylo zjištěno, že se kněží při kázání zaměřují „výlučně na pole náboženské“ a nekomentují, ani v narážkách, současné dění v republice. To mj. přičítá zmíněnému zatýkání a odsouzení několika duchovních. Na druhou stranu tyto represe vedou věřící k větší podpoře církve a návštěvám kostela „při každé příležitosti“; „tíše demonstrují“, poznamenává tajemník.⁵⁷ Nemálo z nich jde „posílit duchovního v tom, aby se nesnažil býti loyálním a nespolupracoval s dnešním státním lidovým aparátem“.⁵⁸

Dokonce dochází až k nechtěně komickým situacím. Komunistická strana svým dlouhodobým rétorickým – až hysterickým – tažením proti americkému zločinnému imperialismu, jenž podle ní usiluje o rozpoutání třetí světové války, nahání věřící tam, odkud je chce zároveň dostat pryč: „Kostely jsou stále plné a lidé přestrašení mezinárodní situací se modlí za mír,“ konstatuje Mašek.⁵⁹ „Při rozhovorech s duchovními dávají tito najevo,“ píše tajemník v další zprávě, „že kostely jsou plněny v takovém měřítku jako za žádného jiného režimu, a to prý je způsobeno netaktickou církevní politikou vzhledem k mezinárodní a hospodářské situaci. To, co nedokázaly misie, dokázala vaše církevní politika.“⁶⁰

51 Archiv Národního památkového ústavu v Brně, sloha S 9/7, nefoliováno.

52 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1217, fol. 481, situační zpráva z 20. 3. 1952.

53 Národní archiv Praha, fond 852, Státní úřad pro věci církevní, Praha, 1949–1956, karton 180, sign. Boreček, nefoliováno.

54 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1217, fol. 417, situační zpráva z 19. 4. 1952; fol. 135, situační zpráva z 20. 10. 1952.

55 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1217, fol. 376, situační zpráva z 8. 5. 1952.

56 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1217, fol. 295–296, situační zpráva z 20. 6. 1952.

57 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1217, fol. 96, situační zpráva z 20. 11. 1952.

58 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1217, fol. 166, situační zpráva z 20. 9. 1952.

59 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1217, fol. 166, situační zpráva z 20. 9. 1952.

60 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1217, fol. 844–845.

Během roku 1952 se do Brna vrací kapucín Martin Ptáček. Při svařování bez adekvátní ochrany si u PTP nevratně poškodil zrak, proto byl z vojenské služby předčasně propuštěn. Poté zřejmě nastoupil jako dělník u správy silnic, později pracoval jako skladník.⁶¹

Nová mozaika na kostele

V březnu 1953 se k organizovanému státnímu smutku připojili i brněnští kněží, kteří na své fary vyvěsili černé prapory, a generální vikář Josef Kristek vyzval věřící, aby se modlili za zemřelého prezidenta Gottwalda. Nepřipouštěl se ani stín odporu. Když židenický kněz František Pokorný lidem v kostele suše oznámil, „že se z nařízení pana generálního vikáře mají pomodlit za presidenta“, vysloužil si okamžité povolání na biskupskou konzistoř kvůli pokárání.⁶²

Počátkem června proběhla měnová reforma, která ožebračila většinu obyvatel. To se samozřejmě odrazilo ve snížení darů věřících na kostel.⁶³ O pár dní později byl zatčen a z diecéze odvezen biskup Karel Skoupý⁶⁴, což zdejší kněze vystrašilo⁶⁵. Z kriminálu se naopak vrátil Klétus Petěrka a na nějaký čas se usadil u své matky v Mutěnicích.⁶⁶ Na konci roku byl do civilního života propuštěn další kapucín, Evžen Konečný, který sloužil u PTP. Na rozdíl od Kléta mohl nastoupit do duchovní služby; začal kaplanovat v Třebíči-Jejkově, kde byl farářem kapucínský exprovinciál Egid Pytlíček.⁶⁷

V prosinci 1953 zaznamenal do své zprávy krajský církevní tajemník Kalina jistou změnu postojů u duchovních. Někteří kněží, stejně jako mnozí další lidé, totiž doufali, že komunistický režim tady bude jen přechodně a že je otázkou času, kdy se politické poměry u nás zase změní, třeba intervencí USA. Postupně však tuto víru ztráceli a nyní „začínají ve většině reálně uvažovat o trvanlivosti lid[ov]é dem[okratického] zřízení“. Na druhou stranu však dodává, že u duchovních stále přetrvává „velká nábož[enská] horlivost a snaha prohlubovat náboženský život věřících“ a že pořád ovlivňují „značnou část občanů“.⁶⁸

Následující rok se „u kapucínů“ nesl na vlně dokončování mozaiky na průčelí kostela. Původní fresku už dávno zlikvidoval zub povětrnostních vlivů a Ottu Maria Stritzka, restaurátora a malíře, napadlo využít tento prostor pro nový motiv i novou techniku.⁶⁹ Se souhlasem Karla Černého a následně i patřičných úřadů akci rozjel v prosinci 1952.⁷⁰ O předlohu *Kázání sv. Františka ptákům* se postaral všestranný umělec Mojmír Vokolek a z mramorových kostiček ji sestavil výtvarník Jiří

61 Pacifik Matějka: Vzpomínka na P. Martina Ptáčka, Bulletin Provincie kapucínů v ČR, 2019/01–02, s. 35–38.

62 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1217, fol. 634, situační zpráva z 20. 3. 1953.

63 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1217, fol. 1109, situační zpráva z 20. 10. 1953.

64 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1217, fol. 834, situační zpráva z 6. 6. 1953.

65 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1217, fol. 886, situační zpráva z 22. 6. 1953.

66 Národní archiv Praha, fond Státní soud Praha, sig. Or I/VII 46/50, nefoliováno; vyrozumění o propuštění vězně, 11. 6. 1953.

67 Provinční archiv kapucínů, Životopisy, 10 04, nefoliováno. Zmínka o Evženu Konečném se nachází v životopisu Egida Pytlíčka, který v roce 1998 sepsal Juvenál Antonín Valíček: „Evžen Konečný se po propuštění z vojenské služby stal kaplanem v Třebíči-Jejkově“. Kdy přesně se Konečný vrátil od PTP, nevíme. Obecně si tam kapucíni odsloužili 40 měsíců, zdroj: Pacifik Matějka: Ne mečem a měšcem, ale bezbranností lásky, Provincie kapucínů v ČR a Refugium Velehrad-Roma, 1999, s. 67.

68 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1217, fol. 763, situační zpráva z 5. 12. 1953.

69 Archiv kláštera kapucínů v Brně, AG • 01, Mozaika 1952–1954, fol. 20.

70 Archiv kláštera kapucínů v Brně, AG • 01, Mozaika 1952–1954, fol. 1.

Šindler.⁷¹ V neděli 1. srpna 1954 byla mozaika za hojně účasti věřících slavnostně odhalena a posvěcena.⁷² Uměleckého počinu si v dobrém všiml i denní tisk.⁷³

Církevní tajemníci svou pozornost toho roku zaměřili především na květnové volby do národních výborů, respektive na přesvědčování kněží, aby k nim přišli a povzbuzovali k tomu i věřící. Pro komunisty byl výsledek důležitý kvůli stvrzení poučovacího vývoje, tedy že lid plně podporuje vládnoucí stranu.⁷⁴ Pokud měli někteří duchovní k volbám výhrady, mohli se těšit na časté přesvědčovací návštěvy tajemníka, a když nepomohlo ani to, byli předvoláni na kobereček ke kapitulnímu vikáři Josefu Kratochvílovi, jenž během internace biskupa Skoupého řídil diecézi.⁷⁵ Vikář také vydal pastýřský list, který měli kněží číst v kostele místo kázání, a soudruzi si osobně zkontrolovali, zda a jakým způsobem se tak stalo.⁷⁶ U kapucínů list četl Emil Boreček a tajemník si poznamenal, že tu část o volbách přednesl „poněkud vlažněji“. Také si všiml, že „při čtení listu někteří věřící odcházeli“.⁷⁷

Zachráněná madona

V polovině ledna 1955 je bývalý kvardián Eduard Dospiva přesunut z centralizačního kláštera v Králíkách do starobince na Moravci, opět pod dohled StB.⁷⁸ Jeho spolubratr Justýn Nekula naopak odtud může odejít do duchovní služby, k sestřám františkánkám do Velkého Újezda.⁷⁹

Stěhuje se i gotická madona: z kaple kapucínské hrobky do řezbářské dílny bratří Kotrbů na Petrově. Restaurátorka Vlasta Kratinová totiž zjistila, že se v ní značně zalíbilo červotočům. Po záchraně a obnově se socha vrátí až v polovině následujícího roku. A nikoli zpátky do hrobky, ale na vhodnější místo – do kostela, kde stojí dodnes.⁸⁰

V prosinci 1955 se na obzoru rýsuje další stěhování; tentokrát svazků z historické knihovny v Trenčkově křídle.⁸¹ Moravské muzeum, které budovy kláštera dostalo do užívání, chtělo opravit trhliny v klenbě a kvůli tomu prostor vyklidit. A přestože ředitel Universitní knihovny v Brně Miloš Papírník důrazně varoval, že při takové akci nutně dojde k jistému poškození či ztrátám knih, bibliotéka byla v roce 1959 skutečně vyvezena.⁸² Rekonstrukce místností, nástropní fresky i regálů napadených

71 Archiv kláštera kapucínů v Brně, AG • 01, Mozaika 1952–1954, fol. 2.

72 Archiv kláštera kapucínů v Brně, AG • 01, Mozaika 1952–1954, fol. 7.

73 Lidová demokracie, 18. 7. 1954, výstřížek je v Archivu Národního památkového ústavu v Brně, sloha S 9/7, nefoliováno.

74 Monika Kabešová: Mechanismus a realizace voleb do národních výborů v Pardubickém kraji z hlediska činnosti KNV (1954 a 1957), diplomová práce, Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017, s. 23.

75 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1218, fol. 553, situační zpráva z 28. 4. 1954.

76 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1218, fol. 517, situační zpráva ze 17. 5. 1954.

77 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, I. a II. manipulace, karton 1218, fol. 525, situační zpráva z 11. 5. 1954.

78 Kronika Moravce sester de Notre Dame, autorkou je s. Viktorie Havlová († 2016), s. 41–42; na Moravec přišel 19. 1. 1955.

79 Kronika Moravce sester de Notre Dame, autorkou je s. Viktorie Havlová († 2016), s. 17; z Moravce odešel 19. 9. 1955. Zmínka o Nekulově novém angažmá je také v Kronice kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka pod ochranou Svaté Rodiny, VI. díl, 1956; vložený dokument Vzpomínka na 70leté jubileum založení kongregace Milosrdných sester III. řádu sv. Františka v Brně, Sirotčí – Grohova ul. 18 dne 15. března 1956; kronika je uložena v archivu kongregace na Grohově 18 v Brně.

80 Archiv Národního památkového ústavu v Brně, sloha S 9/7, nefoliováno.

81 Archiv Národního památkového ústavu v Brně, sloha S 9/7, nefoliováno; dopis z 30. 12. 1955.

82 Archiv Národního památkového ústavu v Brně, sloha S 9/7, nefoliováno; dopis z 23. 7. 1956, rok vyvezení viz poznámka č. 83.

červotočem probíhaly až v první polovině 60. let a v roce 1965 byly završeny navrácením knih na své místo. Na Papírníkova slova nicméně došlo.⁸³

Během roku 1956 se kapucínské sklepy upravují pro nové využití: kryt civilní obrany. Při té příležitosti objeví pracovníci městského národního výboru v podzemí pod zahradami do kamene vytesaný letopočet, který upomíná na vybudování nové klášterní spižírny v roce 1711.⁸⁴ Z příkazu Muzea města Brna mají tento nález zdokumentovat a uchovat pro příští generace, což se i stane.⁸⁵

Směr církevní politiky se nemění ani pár let po smrti Stalina a Gottwalda. Tajemníci jsou pořád bdělí, s kněžími „pracují“ individuálně, na poradách i tlakem přes kapitulního vikáře. Kontrolují je, kádrují a snaží se je vtahovat do různých aktivit jako *proti* atomové válce či *za* rozšíření zemědělských družstev.⁸⁶ Řeší i zcela konkrétní problémy, přesněji řečeno vysvětlují, proč to nejde. Duchovním například akutně chybí kancionály, katechismy či učebnice.⁸⁷ Chybí jim ovšem i děti na hodinách náboženství, o což se postaraly záměrné obstrukce a tlak ze strany státu.⁸⁸ Také je potřeba občas opravit nějaký ten kostel. Brno totiž v době strojirenských výstav navštěvují cizinci, „kteří jeví velmi silný zájem o náš náboženský život“, a dokonce rozmlouvají s kněžími. Církevní tajemníci se snaží mít pod kontrolou i tyto debaty a duchovní instruují, do jakých témat se mohou pouštět.⁸⁹

Tajemníci v tomto období kněze obecně hodnotí jako k režimu loajální, nicméně pasivní k „budovatelemským úkolům“.⁹⁰ Jinými slovy, většina z nich sice „aktivně nepomáhá, ale v podstatě nepřekáží“.⁹¹ Občas se tu a tam objeví nový typ tzv. reakčního kněze: ke státnímu zřízení sice nevystupuje nepřátelsky, avšak na poli náboženském je horlivý a umí zaujmout lidi. Takže: „Jejich vliv nutno paralyzovat při osobních návštěvách.“⁹² Lidé i bez toho kostely navštěvují stále v hojném počtu a štědře podporují své faráře.⁹³

Po zmařené naději na politickou změnu, kterou si někteří kněží slibovali od ženevské konference světových velmocí v červenci 1955⁹⁴, se následujícího roku otevřely další dveře v podobě XX. Sjezdu KSSS a II. sjezdu Svazu československých spisovatelů.⁹⁵ Brněnští duchovní díky znalosti jazyka

83 Matyáš Bajger: Česká františkánská knižní kultura knihovny minoritů, františkánů a kapucínů v průběhu staletí, rigorózní práce, Filozofická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2007, s. 212.

84 Archiv Národního památkového ústavu v Brně, sloha S 9/7, nefoliováno; dopis z 18. 9. 1956. V klášterní kronice z 18. století stojí: „Péčí d. o. definitora a kustoda Kryštofa z Lužice byla r. 1711 postavena nová spižírna.“

85 Archiv Národního památkového ústavu v Brně, sloha S 9/7, nefoliováno; dopis z 6. 6. 1956.

86 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2584; např. situační zpráva z 4. 4. 1955, fol. 365–370; ad družstva: téměř všechny situační zprávy z roku 1955.

87 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2584; např. situační zpráva z biskupské konzistoře z 26. 11. 1955, nefoliováno; z 4. 4. 1956, fol. 201–203.

88 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2584; např. situační zpráva z 10. 12. 1955, fol. 3–6; situační zpráva z 8. 11. 1955, fol. 53–57.

89 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2584; situační zpráva z 24. 9. 1956, fol. 23–27.

90 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2584; např. situační zpráva z 8. 11. 1955, fol. 53–57; situační zpráva z 8. 9. 1955, fol. 184–186.

91 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2584; situační zpráva ze 4. 8. 1955, fol. 94–97.

92 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2584; situační zpráva ze 4. 4. 1955, fol. 365–370.

93 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2584; např. situační zpráva z 1. 12. 1955, fol. 52; situační zpráva z 28. 2. 1955, fol. 422–424; situační zpráva ze 4. 8. 1955, fol. 94–97; situační zpráva z 2. 1. 1957, fol. 336–337.

94 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2584; např. situační zpráva z biskupské konzistoře z 26. 11. 1955, nefoliováno; situační zpráva z 8. 11. 1955, fol. 53–57; situační zpráva ze 4. 8. 1955, fol. 94–97; situační zpráva z 26. 7. 1955, fol. 103–104.

a blízkosti Rakouska přebírali informace mj. i z vídeňského rozhlasu.⁹⁶ Církevní tajemníci ve svých zprávách uvádějí, že pod vlivem těchto událostí někteří duchovní otevírají témata internovaných biskupů, revize trestních případů, obnovu řeholního života či opětovné jednání s Vatikánem. Dokonce i „věřící hovoří o náboženských a církevních záležitostech bez obav z nepříjemných následků“.⁹⁷ Diecézní kněze však vedle tajemníků usměrňuje i samotný kapitulní vikář Josef Kratochvíl. Nabádá je „k reálnému myšlení“ a k pragmatismu: „kdo na státu něco chce, musí mu také něco dávat“.⁹⁸ Soudruzi si spoluprací s ním dlouhodobě chválí.⁹⁹

Zmařené naděje

Začátkem října 1957 zemřel v charitním domě na Moravci kapucín Stanislav Žyla, jeden z členů poslední brněnské komunity. Pohřeb se konal tam, kde půl století sloužil jako kněz: v kapucínském kostele pod Petrovem. Poté bylo jeho tělo uloženo do řádového hrobu na Ústředním hřbitově.¹⁰⁰ O pár týdnů později vyšel v novinách *Práce* článek o kapucínské hrobce, která uchovává „jedno z velkých tajemství přírody“: přirozeně mumifikovaná těla. S historií samotného místa se autor popasoval jen zkratkovitě: „Dvě desítky mumií [kapucínů] jsou posledním zbytkem církevního řádu.“¹⁰¹

Koncem roku 1957 se Karel Černý rozhodl řešit svoji nestandardní finanční situaci. Za službu duchovního správce totiž dosud nedostával žádný plat a nepobíral ani penzi. Zůstal mimo evidenci státu i samotného biskupství. Žil z příspěvků věřících a díky pomoci spřízněných kněží. Jeho žádost o přidělení starobního důchodu, různá potvrzení a doporučení si úřady mezi sebou vyměňují další rok a půl, ovšem bez výsledku. Poslední dopis, který jsme k tomu našli, je z července 1959, a píše jej církevní tajemník Mašek, evidentně rozladěný: „Je naprosto církevně politicky neúnosné, aby tento duchovní, který má všechny náležitosti k nároku na starobní důchod v pořádku, byl v pravém slova smyslu živen jako žebrák. Nutno podotknout, že si toho již velmi intenzivně všímají věřící a připravuje se akce sbírek.“¹⁰² To samozřejmě nezapadalo do komunisty vystavovaného obrazu státu, ve kterém je o kněze ve všech ohledech příkladně postaráno.

Černému se od následujícího roku začalo výrazněji zhoršovat zdraví. Oporou mu tehdy byla především jeho sestra Františka Gundlová – sama už vdova, která během války ztratila oba své syny.¹⁰³ Starostlivý dopis mu adresoval i tajemník Mašek: „Velmi mne překvapilo Vaše onemocnění, ale domnívám se, že se velmi brzy uzdravíte a ujmete se duchovní správy. Přátelsky Vás upozorňuji, abyste se dobře a v klidu zrekreoval a pamatoval na svoje věřící, kteří Vás potřebují. V každém

95 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2584; např. situační zpráva z biskupské konzistoře z 1. 6. 1956, fol. 326–328.

96 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2584; situační zpráva z 2. 1. 1957, fol. 336–337.

97 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2584; situační zpráva z biskupské konzistoře z 1. 6. 1956, fol. 326–328; situační zpráva z 25. 5. 1956, fol. 256–258.

98 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2584; situační zpráva z biskupské konzistoře z 1. 6. 1956, fol. 326–328. „Vůči kněžím jest [Josef Kratochvíl] přísný, mnohdy až despotický, suverénně a důsledně si na nich vymáhá poslušnost. Tu a tam musí od věřících i od kněží snášeti různé výpady, nejčastěji anonymní, že jest ordinářem exkomunikovaným, o kolaborantství, zaprodanectví, zrazování církevních zájmů apod.“ Zdroj: karton 2585; situační zpráva z biskupské konzistoře z 18. 9. 1957, fol. 64–69.

99 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2584; situační zpráva z biskupské konzistoře z 26. 11. 1955, nefoliováno; z 1. 6. 1956, fol. 326–328. Karton 2585; situační zpráva z biskupské konzistoře z 25. 3. 1957, fol. 1–3; z 18. 9. 1957, fol. 64–69; zpráva z 21. 5. 1960, fol. 89.

100 Klášterní archiv kapucínů v Brně, parte, pohřeb se konal v úterý 8. 10. 1957 v 9 h. Stanislav Žyla zemřel 5. 10. 1957.

101 *Práce* – Brno, 24. 10. 1957, výstřižek je v Archivu Národního památkového ústavu v Brně, sloha S 9/7, nefoliováno.

102 Diecézní archiv Biskupství brněnského, Biskupská konzistoř Brno, inv. č. 16159, ev. j. 5298, fol. 9–13, 24–25.

103 Rozhovor s Vladimírem Rampulou ze 17. 1. 2017 v kapucínském klášteře v Brně.

případě však bude nutno, abyste se i zde v Brně šetřil a přenesl něco z práce, kterou konáte, na P. Borečka. Je přece mlád a práce mu nebude škodit – dostane alespoň praxi v duchovní správě.“¹⁰⁴

Na konci 50. let se v klášteře rozeběhly adaptační práce pro potřeby Moravského muzea. Černý se proto musel smířit se ztrátou květinové zahrádky uprostřed kvadratury a ministranti přišli o svou besídku, dříve kapucínskou kuárnu, která stála v rohu rajského dvorku. Tam se vršila suť a cihly z východního klášterního křídla, které kolmo přiléhá ke kostelu. Zbyly z něj pouze obvodové zdi. Jako náhradu získala duchovní správa zahrádku za kostelem, do které byl z chodby u hrobky proražen nový vchod.¹⁰⁵ Rajský dvůr dostal v druhé polovině 60. let parkovou úpravu a měl sloužit k odpočinku pracovníků muzea.¹⁰⁶

Církevní tajemníci po delším čase přiznávají, že situace na Brněnsku je neklidná. Po jistém sblížení, nebo spíš smíření s politickým systémem se u kněží i věřících objevuje nespokojenost, stěžují si na porušování ústavy, jež mj. zaručuje i náboženskou svobodu. Ředitelé škol i učitelé totiž nepokrytě bojkotují výuku náboženství a rodičům vyhrožují, že se jejich dítě, pokud ho do tohoto nepovinného předmětu zapíše, může s vyšším vzděláním rozloučit. Samotní kněží mají zakázáno o zápisu do náboženství v kostele mluvit. Věřící kantoři dostávají výpověď, na bohoslužbách ubývá mládeže, nábor bohoslovců je omezen. Farnostem je výrazně krácen státní příspěvek, jsou nabádány k soběstačnosti a mezi duchovními se objevují obavy, zda nejde o předstupu k hospodářské odluce církve od státu. Pokud se renovuje, pak do značné míry za peníze věřících. Kněží na to reagují nedůvěrou vůči státnímu aparátu a zvýšenou horlivostí na svém působišti, což je ovšem přesný opak toho, o co doposud tajemníci v rámci závazné církevní politiky usilovali.¹⁰⁷

S nástupem nového prezidenta Antonína Novotného někteří duchovní očekávají „ostřejší kurs proti církvím“.¹⁰⁸ Za „podvracení lidově demokratického zřízení“ končí několik kněží ve vězení, další vyvážnou jen s „napomenutím a přeložením“.¹⁰⁹ „V rámci úsilí o snížení počtu příležitostí ke kultovým obřadům“ jsou rušeny kaple, především v nemocnicích.¹¹⁰ Podle církevních tajemníků se kolem 70 % kněží projevuje pasivně, kriticky nebo reakčně¹¹¹ a bohoslužby stále navštěvuje značné množství věřících, což odhadují na 17–20 % obyvatelstva Brněnského kraje.¹¹²

104 Diecézní archiv Biskupství brněnského, Biskupská konzistoř Brno, inv. č. 16159, ev. j. 5298, fol. 14.

105 Archiv kláštera kapucínů v Brně, AG • 01, Dislokace kláštera 1952–1983, fol. 7–10; zápis z porady z 11. 8. 1958. Fotografie z archivu Vladimíra Rampuly zachycující bourací práce v kvadratuře, datované rokem 1959.

106 Archiv kláštera kapucínů v Brně, AG • 01, Agenda 1950–1970, fol. 43, kopie článku z prosince 1967, který vyšel v Zahradnických listech.

107 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2585; situační zpráva z 15. 7. 1957, fol. 142–147; situační zpráva z konzistoře z 18. 9. 1957, fol. 64–69; situační zpráva z 28. 9. 1957, fol. 114–117; 21. 1. 1958, fol. 213–222; zpráva za rok 1958 z 27. 4. 1959, fol. 186–188.

108 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2585; situační zpráva z 21. 1. 1958, fol. 213–222.

109 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2585; situační zpráva z 21. 1. 1958, fol. 213–222; Církevně-politická situace v Brněnském kraji k 15. 11. 1958, fol. 203–206.

110 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2585; Církevně-politická situace v Brněnském kraji k 15. 11. 1958, fol. 203–206.

111 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2585; Církevní politická situace v kraji, nedatováno, psáno v roce 1957, fol. 195–198; Církevně-politická situace v Brněnském kraji k 15. 11. 1958, fol. 203–206.

112 Moravský zemský archiv, fond B 124, Krajský národní výbor Brno, III. manipulace, karton 2585; situační zpráva z 15. 7. 1957, fol. 142–147; Církevní politická situace v kraji, nedatováno, psáno v roce 1957, fol. 195–198; Církevně-politická situace v Brněnském kraji k 15. 11. 1958, fol. 203–206.

Výměna správců

Na konci května 1959 umírá na Moravci další brněnský kapucín, Polykarp Sláma.¹¹³ V březnu 1960 se jeho spolubratr Evžen Konečný stává administrátorem v Příbyslavicích a Heralticích¹¹⁴, kde zůstane až do své smrti, tedy pouhé dva roky.¹¹⁵ V duchovní správě v tu dobu působí pouze Justýn Nekula. Kněží Klétus Petěrka a Martin Ptáček pracují jako dělníci, Eduard Dospiva zůstává na Moravci, stejně jako jeho spolubratr-laik Zeno Diviš.

V únoru 1960 dostává Karel Černý spolubydlícího. Do dvou místností v prvním patře se nastěhoval z vězení se vrátivší Dominik Pecka, kněz, pedagog a spisovatel¹¹⁶, kterému soudruzi dovolili sloužit pouze soukromou mši svatou ve zdejším kostele¹¹⁷. Pecka přišel přímo do probíhajících oprav interiéru kapucínského chrámu i přilehlých místností duchovní správy.

Náklady na rekonstrukci dokončenou před Vánocemi zaplatili věřící ze svých darů.¹¹⁸ V tu dobu už kostel i s parcelou pod ním náležel katedrále sv. Petra a Pavla. Náboženský fond, jenž spravoval majetek zrušených řádů a kongregací a byl plně v rukou státu, se tímto způsobem zbavoval nemovitostí, aniž by k tomu disponoval patřičnými kompetencemi.¹¹⁹ Následující rok daroval i klášter, v tomto případě státu.¹²⁰

K 30. září 1961 končí kapucínské angažmá Karla Černého. Důvodem je reorganizace správy některých brněnských farností. Kapitulní konzistoř totiž na žádost Jihomoravského krajského národního výboru zrušila samostatnou správu kapucínského kostela a přiřadila jej ke katedrále jako filiálku, která měla podléhat přímo petrovskému faráři.¹²¹ V té době jím byl Ludvík Horký (1913–2008). Vedle toho, že se Černý, ač nechtěl, musel přestěhovat zpět na Jakubské náměstí¹²², mu byl s postem správce odebrán i státní souhlas k výkonu duchovní činnosti. Tajemník Kalina mu nicméně slibuje, že pokud bude nutné, aby „u kapucínů“ dále vypomáhal, souhlas opět dostane.¹²³

Zřejmě už k tomu ale nedošlo.¹²⁴ V polovině prosince 1961 se Černý ještě obrací na kapitulní konzistoř, protože se dozvěděl o tzv. mexických fakultách, které papež udělil pronásledované církvi v Československu. Černému šlo konkrétně o možnost sloužit mši svatou ve svém bytě, když už

113 Provinční archiv kapucínů, Historie, 01 N 04, seznam pohřbených bratří, zemřelých po roce 1945; sepsal Juvenál Antonín Valíček 2. listopadu 1995.

114 Acta curiae episcopalis Brunensis, 1960, sdělení Kapitulní konsistoře brněnské, č. 903/V.

115 Provinční archiv kapucínů, Historie, 01 N 04, seznam pohřbených bratří, zemřelých po roce 1945; sepsal Juvenál Antonín Valíček 2. listopadu 1995.

116 Provinční archiv kapucínů, Životopisy, 10 04, nefoliováno; životopis Emila Borečka.

117 Petr Husák: Být druhým nablízku. Kněžský život za mřížemi na příkladu vězeňské zkušenosti Dominika Pecky, Církev za totality – lidé a místa, Sborník k životnímu jubileu opata Heřmana Josefa Tyla, Ústav pro studium totalitních režimů, Praha, 2016, s. 114.

118 Archiv kláštera kapucínů v Brně, AG • 01, Agenda 1950–1970, fol. 29.

119 Archiv kláštera kapucínů v Brně, AG • 01, Dislokace kláštera 1952–1983, fol. 12, 13; AG • 04, Převzetí kostela a kláštera 1990–2000, fol. 44–46.

120 Archiv kláštera kapucínů v Brně, AG • 01, Dislokace kláštera 1952–1983, fol. 24, 25, 32.

121 Diecézní archiv Biskupství brněnského, Biskupská konzistoř Brno, inv. č. 16159, ev. j. 5298, fol. 36.

122 Podle svědectví Marty a Vladimíra Rampulových chtěl Karel Černý dožít v kapucínském klášteře, nicméně Ludvík Horký si to nepřál a víceméně ho vyhodil. Ze strany Ludvíka Horkého tehdy údajně panoval jakýsi despekt vůči jeho předchůdci – vnímal ho jako člověka, který se v kapucínském kostele o nic nezasloužil, což objektivně pravdou nebylo. Rozhovor ze 17. 1. 2017 v kapucínském klášteře v Brně.

123 Diecézní archiv Biskupství brněnského, Biskupská konzistoř Brno, inv. č. 16159, ev. j. 5298, fol. 36; dopis krajského církevního tajemníka Františka Kaliny z 28. 9. 1961.

124 Diecézní archiv Biskupství brněnského, Biskupská konzistoř Brno, inv. č. 16159, ev. j. 5298, fol. 37–38; dopis kapitulního vikáře Josefa Kratochvíla ze 17. 10. 1961, dopis církevního tajemníka Jaroslava Navrátila z 23. 10. 1961.

neměl povolení k službě veřejné.¹²⁵ Odpověď dostává prakticky obratem: není to možné, o takových fakultách konzistoř nic neví.¹²⁶

Začátek nové etapy

S příchodem o dvě generace mladšího Ludvíka Horkého vstupuje kapucínský kostel i s hrobkou do nové, dá se říct budovatelské etapy. Zatímco Černý restauroval a uchovával svěžené, Horký se pustil do radikálních změn. To už je ale jiný příběh, stejně jako politické proměny, díky kterým se několik dalších kapucínů mohlo vrátit „domů“, byť jen velmi nakrátko.

Karel Černý zemřel 23. ledna 1963 v nemocnici Milosrdných bratří, po dlouhé a těžké nemoci. Pohřeb se konal o pět dnů později v kostele svatého Jakuba, na poslední cestu jej vyprovázel jeho synovec Friedrich Simcik, kněz z rakouského Katzelsdorfu nad Litavou. Poté jeho tělo spočinulo na brněnském Ústředním hřbitově.¹²⁷

125 Diecézní archiv Biskupství brněnského, Biskupská konzistoř Brno, inv. č. 16159, ev. j. 5298, fol. 39a; dopis z 16. 12. 1961.

126 Diecézní archiv Biskupství brněnského, Biskupská konzistoř Brno, inv. č. 16159, ev. j. 5298, fol. 39b; dopis ze 17. 12. 1961.

127 Diecézní archiv Biskupství brněnského, Biskupská konzistoř Brno, inv. č. 16159, ev. j. 5298, fol. 43, parte. Ad jméno pohřbívacího kněze: Pohřební matrika farnosti svatého Jakuba v Brně. O hrob Karla Černého se dlouhá léta starali manželé Marta a Vladimír Rampulovi, v roce 2017 to převzala brněnská kapucínská komunita.